

[וסיים הרמב"ם בספ"ג מהלכות אבל: כל זה כדי להכין עצמו לחזור ויעור משנתו, והרי הוא אומר "הכית אותם ולא חלו", מכלל שצריך להקיץ ולחול].

שנינו במשנה: **ולא מניחים ברחוב מטה של נשים לעולם מפני הכבוד,**

אמרי נהרדעי, לא שנו, שאין מניחים מטת אשה ברחוב אלא של חיה, יולדת שמתה, שמחמת הלידה היא שופעת זיבה.

אבל שאר נשים מניחין, שאין לחשוש לפגם כז-א בכבודן.

רבי אלעזר אמר: אפילו שאר הנשים אין מניחין מטתם ברחוב להספידן.

דכתיב "ותמת שם מרים ותקבר שם", ודרשינן שאצל נשים צריך להיות סמוך למיתה קבורה⁽⁴⁴⁰⁾.

ועוד אמר רבי אלעזר: אף מרים בנשיקה מתה כמשה ואהרן, ומקור לכך אתיא

רב הונא לטעמיה, דאמר רב הונא, כיון שעבר אדם עבירה פעם אחת ושנה בה ועשאה שוב, הותרה לו.

ותמהינן, וכי הותרה לו סלקא דעתך!?

ומבארין: אלא אימא, נעשית לו בעיניו כהיתר.

אמר רבי לוי: אבל, שלשה ימים הראשונים, יראה את עצמו כאילו הרב מונחת לו בין שתי יריכותיו [ויש גורסים "כתיפיו", וכן משמע ברמב"ם שכתב "על צווארו"] שמדת הדין ששלטה בבית מתוחה על קרובי המת, ובמשך הזמן מתרופפת בהדרגה.

משלשה עד שבעה ימים, יראה האבל את עצמו כאילו החרב מונחת לו בשבילו כנגדו בקרן זוית.

מבאן ואילך אחר שבעה [לתוס' עד יב חדש, ולטור עד שלושים יום] יראה כאילו עוברת כנגדו בשוק⁽⁴³⁹⁾.

זכות דם נדות. וכן נקט החתם סופר [ו נט], והוסיף להוכיח, שאף זקנה וילדה, שאינם מוחזקות בראית דם, אף על פי כן אין להעמיד מטתן ברחוב, שהרי מרים היתה בשעת מיתתה בת קכ"ג, שמכל מקום יש חשש רחוק שיראו דם, ויבואו לידי ניוול.

עוד כתב הדברי מלכיאל, שאין האיסור אלא להעמיד ברחוב, אבל להספיד, מותר. [ולשון הגמרא "סמוך למיתה קבורה" אינו כפשוטו ממש]. והוכיח כן ממה שלמדנו לעיל [כב], שהמדחה מיטת אמו, לצורך הספדה, הרי זה משוכח. ויעוי' בהרמב"ן [יחזי], שיעקב אבינו קבר את רחל בדרך, ולא נטלה למקום ישוב, משום שאין מעמידין מטת האשה ברחוב,

רח"ל, מותר לבכות יותר מג' ימים, וזהו כונת הכתוב "בכו בכה וגו'", שעליו מותר להרבות הבכי.

439. הטור [שצד] העתיק "עד ל' יום". והביא בשם הירושלמי, שכל י"ב חודש מדת הדין מתוחה כנגד אותה משפחה, ה' ישמרנו. וסיימו בירושלמי, שאם נולד שם בן זכר, נתרפאה המשפחה כולה.

440. הנמוק"י מפרש הטעם, שאין זה מכבוד הנשים החיות, שתעמוד אשה זו בתכריכה לפני האנשים. אבל הדברי מלכיאל [ב צג] כתב, שלדיעה זו, אף בשאר נשים יש לחוש שיהיו

בגזירה שוה "שם" "שם" "שם" ממששה, שכתוב במיתתו "על פי ה'", זו מיתת נשיקה.

ומבארין: ומפני מה לא נאמר בה, כמו אצל משה, "על פי ה'?"

מפני שגנאי הדבר לאומרו באשה.

אמר רבי אמי: למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה? לומר לך, מה פרה אדומה מכפרת, אף מיתתן של צדיקים מכפרת על אותו הדור [וביאר העץ יוסף ששניהם מכפרין מטעם "תבא האם ותכפר צואת בנה", וזה הדמיון ביניהם]⁽⁴⁴¹⁾.

אמר רבי אלעזר: למה נסמכה מיתת אהרן לבגדי כהונה, שכתוב בה "הפשט את אהרן את בגדיו, ואהרן יאסף"?

לומר לך, מה בגדי כהונה מכפרים כמבואר בזבחים [פח ב], שכל בגד מכפר על עוון מסוים של ציבור ויחיד, אף מיתתן של צדיקים מכפרת.

תנו רבנן, מת פתאום, בלי מחלה קודם לכן, זו היא הקרויה "מיתת הטופח".

חלה רק יום אחד ומת, זו היא "מיתת דחופה".

רבי חנניא בן גמליאל אומר, זו [מחלה של יום אחד, ומת], היא מיתת מגפה.

שנאמר ביחזקאל "בן אדם, הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה", וכתוב "ואדבר

אל העם בבקר את דברי הנבואה, ותמת אשתי בערב".

רואים, שמחלת יום אחד ומת, נקראת מגיפה.

חלה שני ימים ומת, זו היא מיתת דחוייה.

חלה ג' ימים ומת, זו היא מיתת גערה.

חלה ארבעה ימים ומת, זו היא מיתת נזיפה.

חלה חמשה ימים ומת זו היא מיתת כל אדם.

אמר רב חנין: מאי קרא? מהיכן המקור מן הכתוב שחלה חמשה ימים ומת זו היא מיתת כל אדם?

דכתיב אצל משה רבינו: "הן קרבו ימיה למות".

ודרשינן "הן" — חד. "קרבו" — לשון רבים — תרי. וכן "ימיה" — תרי.

הא חמשה ימים⁽⁴⁴²⁾.

ומבארין שדורשים "הן" — חד, שכן בלשון יוני קורין לאחת, "הן".

מת בגיל חמישים שנה, זו היא מיתת כרת.

מת בגיל חמישים ושתים שנה, זו היא מיתתו של שמואל הרמתי, שמת בן נב שנה.

מת בגיל שישים, זו היא מיתת בירי

והרי חיה היתה בלידתה.

441. כמו שאמרו במדרש, משל לבן מלך שטינף פלטרין של מלך, אומר המלך, "תבוא

האם ותקנצ צואת בנה", אף כאן, תבוא הפרה ותכפר על מעשה העגל. תוס'.

442. הקשו התוס' והריטב"א, הלא במשה

שמים(443).

אמר מר זוטרא: מאי קרא שבגיל ששים הוי מיתה בידי שמים?

דכתיב "תבא בכלח אלי קבר".

"בכלח" בנימטריא שיתין הוו.

גיל שבעים(443*) נחשב שיבה.

וגיל שמונים נחשב כגבורות.

דכתיב "ימי שנותינו בהם שבעים שנה. ואם בגבורות — שמונים שנה".

אמר רבה, מת מגיל חמישים שנה ומעלה עד ששים שנה, זו היא מיתת כרת. והאי דלא חשיב להו בכרייתא, ונקטה כך בכך חמישים מיתת כרת, משום כבודו של שמואל הרמתי שמת בן חמישים ושתים שנה, שלא יאמרו שהתחייב כרת(444).

רב יוסף כי הוה בר שיתין, עבד להו יומא טבא לרבנן.

אמר: נפקי לי מכרת.

אמר ליה אבוי, וכי ברור שנפטרת מכרת? הרי נהי דנפק ליה מר מכרת דשני, שלא מת עד גיל ששים, אבל הרי עדיין יש לך לחשוש, כי מכרת דיומי, שהיא מיתה חטופה — מי נפיק מר?! ואם כן, למה הינך עושה יומא טבא לרבנן?(445)

אמר לו: נקוט מיהא פלגא בידך! החזק חצי מעונש הכרת בידך!

דהיינו, על סוג כרת של שנים, שהוא מחצית מסוגי עונש הכרת התברר שנפטרת ממנו.

רב הונא נח נפשיה פתאום. הו קא דייגי דואגים רבנן.

תנא להו זונא דמהדייב — שם חכם, ממקום "הדייב" — לא שנו שהמת פתאום

443*. מכאן יש ללמוד שיעור "שיבה" לענין מצות "מפני שיבה תקום", שהוא בן ע'. וכמו שפסק הטור [י"ד רמד].

444. התוס' ישנים [יבמות ב] הביאו קושית הירושלמי, שאם כן, זקן שאכל חלב, היאך יהיה ניכר במיתתו שהיא משום כרת [שכבר אינו בשנים של כרת]. ותירצו, שמת בפתע פתאום, וכמו שלמדנו לעיל "מת פתאום, זו היא מיתה חטופה".

445. הקשו התוס' ישנים, לדעת רש"י שבכל מיתת כרת, אזי גם בניו נכרתין ח"ו [אפילו באותם שלא נאמר בהם "עריירי"], היה לו להקשותו "מכרת דבני מי נפיק מר". ותירצו, שכנראה היו לו בנים גדולים, או שלא היו לו

רבינו נאמר "לא כהתה עינו ולא נס ליחור", וחכמים אמרו, שבו ביום כתב י"ג ספרי תורה. וכמו כן אמרו, שעלה את כל הר נבו בפסיעה אחת. ותירץ הריטב"א, שאמנם לא נחלה משה רבינו קודם מותו, ומכל מקום, ה' ימים קודם מיתתו, הודיעו הקב"ה שימות, כדי שיצוה לביתו וכו', וכמו כן, אדם שנחלה ה' ימים קודם מותו, מבין שעליו להכין עצמו לדרך כל הארץ, וזהו מיתת כל אדם.

443. התוס' בשבת [כה] מפרשים, שהיא מיתת כל אדם, ואין הכונה למחוייב מיתה בידי שמים על חטאים מסויימים. אבל התוס' ביבמות [ב] פירשו כפשוטו, על המחוייב מיתה לשמים. ויעויין בשערי תשובה לרבינו יונה [ג קכד].

מיתתו נקראת "מיתה חטופה", אלא כשלא הגיע לגבורות. אבל הגיע לגבורות — זו היא מיתת נשיקה, שמת בלא חולי.

אמר רבא: בני, חיי ומזוני — לא בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא (446).

דהא רבה ורב הסדא, תרווייהו רבנן צדיקי הוו, שהרי מר מצלי התפלל על הגשם ומטי מיטרא, ובא המטר, ומר מצלי ומטי מיטרא. ובכל זאת בחיי בני ומזוני היה הפרש רב ביניהם.

שהרי רב הסדא היה תשעין ותרתין שנין, ואילו רבה היה רק ארבעין שנה (447).

וכן בבני, בי בבית רב הסדא היו שיתין הלולי שמחות לבניו, ואילו בי רבה היו שיתין תכלי, מקרי שכול.

וכן לענין מזוני, בי בבית רב הסדא היה בשפע סמידא סולת לכלבי, ולא מתבעי שלא היו צריכין לחפש ולבקש שהיה לרוב, ואילו בי רבה חפשו נהמא דשערי לאינשי ולא משתכח.

ואמר רבא: הני תלת מילי בעאי קמי שמיא, תרתי יהבו לי, חדא לא יהבו לי: בקשתי הוכמתיה דרב הונא, ועותריה עשירותו דרב הסדא, ויהבו לי.

אך בקשתי גם ענותנותיה דרבה בר רב הונא, ואת זאת לא יהבו לי,

רב שעורים, אחוה דרבא, הוה יתיב קמיה דרבא, לפני מיטתו של רבא כשהיה חולה. חזייה דהוה רבא קא מנמנב, גוסס.

אמר ליה רבא לרב שעורים: לימא ליה מר למלאך המות דלא לצערן יותר מדאי ביציאת נשמה.

אמר ליה אחיו: וכי מר, אתה רבא, לאו שושביניה, ידיד קרוב של מלאך המוות הוא?! [לפי שהיה רגיל ביניהם], ותוכל לומר לו בעצמך!

אמר ליה רבא לאחיו: כיון דאימסר מזלא, הורע מזלי והנני נוטה למות, לא אשגח בי, ולכן הנני מבקש ממך לומר לו שלא יצערני.

אמר ליה, רב שעורים לרבא אחיו ובקש ממנו: ליתחזי לי מר לאחר מיתה בחלום, לומר לו אם צערו מלאך המות (447*).

איתחזי ליה. אמר ליה, שאל אותו רב שעורים, האם הוה ליה למר צערא במיתה?

אמר ליה, שהיה הצער ביציאת הנשמה מהגוף כי ריבדא דכוסליתא, כנקב שעושה האומן בבשר להקיז דם.

בנים כלל, ושוב לא יתכן שיתקיים בו עונש זה.

446. פירש הריטב"א, שבודאי יכול המזל להשתנות על ידי זכות גדולה, ככל היעודים וההבטחות שמפורשים בתורה, אלא כונת הגמרא, שאין הדבר תלוי בזכות בלבד.

447. ואף על פי שרבה היה מבית עלי, שנגזר עליהם, "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים", מכל מקום אילו לא היה הדבר תלוי במזל כלל, היה מועיל לו זכות התורה. תוס' ר"ה [יח].

447*. יעויין בהגהות מיימוניות [ע"ז יא ח] שדן, מדוע אין בזה משום "ודורש אל המתים".

רבא הוה יתיב קמיה דרב נחמן, חזיה דקא מנמנב, גוסס.

אמר ליה רב נחמן לרבא: לימא ליה מר למלאך המות דלא לצערן.

אמר ליה, וכי מר לאו אדם חשוב הוא, ולמה לא תאמר אתה למלאך המות?!?

אמר ליה: כיון שנמסר אדם בידו מאן חשוב בעיניו, מאן ספון מי ראוי שיפחד ממנו וישמע לו, ומאן רקיע, מי מתוקן ויצטרך לשמוע לו.

אמר ליה רבא לרב נחמן: ליתחזי לי מר אחר מיתה.

איתחזי ליה. אמר ליה: האם הוה ליה למר צערא בשעת מיתה?

אמר ליה: כמישחל ביניתא מחלבא, כמושך נימת שער מתוך החלב [ובברכות דף ח א אמרו שזו היא מיתת נשיקה]. ואף שלא היה לי צער מיתה, אי אמר לי הקדוש ברוך הוא, זיל שוב בהחוא עלמא כד הוית — לא בעינא, הוית דנפיש בעיתותיה, שאימת מלאך המות גדולה.

רבי אלעזר הוה קאכיל תרומה.

איתחזי ליה מלאך המות שבא לקחתו.

אמר לו: תרומה קא אכילנא, וכי לאו "קודש" איקרי, והריני כעוסק במצוות אכילת קדשים ואין לך רשות לבטלני ממצוה (448). חלפא ליה שעתא ולא מת, באותה עת.

רב ששת, איתחזי ליה מלאך המות בשוקא. אמר ליה: וכי אמות בשוקא כבהמה, איתא בוא לגבי ביתא ושם תהרגני [ובעין יעקב סיים, אתא לגו ביתא, ויכיל ליה].

רב אשי איתחזי ליה בשוקא. אמר ליה איתרה המתן לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודאי, הוית דאמרייתו: אשרי מי שבא לכאן לעולם האמת ותלמודו בידו.

ביום תלתין אתא. אמר לו רב אשי: מאי כולי האי שאינך ממתין עד שיעברו שלשים יום מלאים?

אמר ליה: קא דחקא רגליה דבר נתן. שהגיע זמנו להיות נשיא אחרוך, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא.

רב חסדא, לא הוה יכיל ליה מלאך המות ליטול נשמתו, כיון דלא הוה שתיק פומיא מגירסא.

סליק, עלה מלאך המות, יתיב בארזא בקורת התקרה דבי רב, פקע ארזא, ושתק רב חסדא, ואז יכיל ליה.

רבי חייא, לא הוה מצי מלאך המות למיקרבא ליה, יומא חד אידמי ליה כעניא אתא טריף אבבא, דפק על דלת ביתו של רבי חייא, אמר ליה השטן שנדמה כעני לרבי חייא אפיק לי ריפתא לאכול, אפיקו ליה.

אמר ליה, ולאן קא מרחם מר אעניא, ואם כן אהחוא גברא עלי שאינני יכול למלא תקפירי אמאי לא קא מרחם מר, גלי ליה שהוא

תרומותי", שצריך לשמרה בטהרה.

448. פירש העץ יוסף, שאם ימיתנו, תגרם טומאה לתרומה, ואמרה תורה "משמרת

[שאחת אומרת קינה, ורעותיה עונות אחריה].

ומסיימת המשנה בדברי נחמה:

אבל לעתיד לבא, הוא אומר [ישעיהו כה] "בלע המות לנצח, ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים". וגו' (449).

גמרא:

ומבאר הגמרא מה הן אומרות בעיניו ובקינה:

מאי אמרן, מה אומרות הנשים המענות והמקוננות?

אמר רב: ויי לאזלא, למי שהולך עתה אל בית עולמו, הליכה שאינה חוזרת, ויי לחבילא, למת הנישא עתה כמו חבילה.

אמר רבא: נשי דשכנציב שהיו חכמות אמרן הכי, את הנוסח שאמר רב: ויי לאזלא, ויי לחבילא.

ואמר רבא: נשי דשכנציב אמרן: גוד נפל גרמא העצם מכבא מהלחיים. ונמטי מיא לאנטיכי. ויעלו המים למעלה. [עיין במפרשים בעין יעקב].

ואמר רבא, נשי דשכנציב אמרן: עטוף וכסו התעטפו והתכסו טורי ההרים, היות דבר

מלאך המות אחוי ליה שוטא דנורא והראה לו שאכן הוא מלאך המות אמצי ליה רבי חייא נפשיה, ונטלה מלאך המות.

מתניתין:

כח-ב א. נשים במועד — מענות, וכפי שתבאר המשנה להלן, אבל לא מטפחות בידן על גופן כדרך שעושות ביום חול (448*).

רבי ישמעאל אומר: נשים הסמוכות למטה — מטפחות.

ב. בראשי חדשים, בחנוכה ובפורים — מענות ומטפחות.

אך בזה וזה, בראשי חדשים, ובחנוכה ובפורים — לא מקוננות.

ומשעה שנקבר המת — לא מענות ולא מטפחות.

ומבאר המשנה את משמעות "מענות" ו"מקוננות":

איזהו "עינוי"? — שכולן עונות כאחת.

איזו היא קינה? — שאחת מדברת, וכולן עונות אחריה.

שנאמר [ירמיהו ט] "ולמדנה בנתיכם נחי [שכולן תענינה כאחת]. ואישה רעותה קינה

שסיבת האיטור היא מפני צער האנשים, ולא מפני צער הנשים.

449. פירשו התוס', שסיים המשנה במאמר זה, כדי לסיים בדבר טוב, שמסכת זו שנויה היא בסוף סדר מועד.

448*. בתשובות הגרעק"א [א בהשמטה] מבואר, שאישה אינה אסורה בהספד ותענית במועד, לדעת הפוסטים אותה מחיוב שמחה. והקשה המקור ברוך [א ה] ממשנתנו, שאוסרת על הנשים לטפח במועד [וכמו שכתבו התוספות שהוא מפני הצער שבדבר]. ורמז שם ליישב,